

Theologi'a naturale

tradusă

de

PETRU LUPULOV,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

fostulu Directore a le scoleloru romanesci si sîr-
besci în ces. regescile confine militare banatice.

1865.

Tiparitu la Steger Ernestu Timișoara.

1869.

Pentru că cele nevedute a le lui, dela zidirea lumii, cu faptele socotindu se se vedú Cătră Romani Capu I. v, 20.

Ipsius enim invisibilia, iam inde a condito mundo, ex iis quae fecit, mente perpensa pervidentur, aeterna videlicet eius tum potentia, tum divinitas; ad hoc ut sint inexcusabiles. Rom. I. 20.

Невидимая бо его, от создания жѣра, творенми помишляема, видима суть, и присносущная сила его, и Божество, во еже бити имъ, безотвѣтнимъ. къ Римл. Гл. I. с. 20.

Sicut modo geniti infantes rationabile sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem. I. Petr. Cap II.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Magnitudo cum mansuetudine; omnis enim ex infirmitate feritas est. Seneca de vita beata. Cap. III.

D'in ochi se cunoșce omniu mai bine: Nur das Auge ist der sicherste Leitstern zur richtigen Erkenntniss eines Menschen.

Teologi'a naturale.

§. 1.

Promemoria

Invatiatur'a despre Dumnezeu cuprinde cugetările cele mai sublimi câtră cari sufletulu omenescu se pote elevă; si argumentele acele, spre cari învatiatur'a morale se edifică, dela cari atîrnă prosperitatea comune. Aici volubilitatea cugetului este nepietate, si sumeti'a injuriă, temeritate. Nici o sofismă sceptică, nici ua subtilitate dogmatica, sâ nu desfigure aceste sante contemplări.

Spre a pertracta acéstâ parte importante a Filosofiei amesuratu demnitătei si scopului ei, voiu cerca eu d'in necontroversele si de mintea cea mai comune cuprinsele idee si arguminte a filosofă, si a evita totu, ce aru pôtè sâ de inimiciloru a religiunei ocasiune spre obiectare. Eu voiu sâ lasu Metafisicei acéea ce è dubiosu, acéea ce strâcure spre cuvinte ecivoce si spre argumente controversse. Eu voiu pre longă acést'a sâ uitu sistem'a bisericeî mele, si sâ me strapuru în cugetări la tempii acei, unde ratiunea omenescă anca erà siesi singure lăsată, unde âncă nu luminată pr'in lumin'a mai luciósă a revelatiunei, 'si presentă cugetarea cea mare.

Primulu Capitulu.

Despre Esistenti'a si Attributele lui Dumnedeu.

Prima sectiune.

Despre esistenti'a lui Dumnedeu.

§. 2.

Commune fundamentale ideâ despre Dumnedeu.

Déca ne îndepârtâmu noi dela acele semnificări, cari numele Dumnedeu, séu acestui corespundetorii numi d'in ialte limbe le au in abusu si la aplicare nepropriâ: atunci ide'a despre Dumnedeu, care cu celu mai mare dreptu se pôte tené de ideâ commune, si de unâ ideâ fundamentale, în care âncâ nu se indicâ nici unu felu de destinarî disputatôre, se pare a fi acést'a: ca Dumnedeu este acé fiintiâ, care cuprinde în sine fundamentulu despre existerea lumei acesteï, séu prim'â causâ, dela care lumea provine celu pucinu în a sa formâ si conservare; fiinti'a supremâ, cu care stâmu noi în legâtuintiâ.

Inse precum d'in fundamentele, cari demonstrâ esistenti'a lui Dumnedeu, numai decâtu rîurézâ, câ acéstâ primâ causa debuie sâ fiâ una substantiâ deschilinitâ de lume si intieléptâ; tocmai asa nu se pote fundâ nici ua religiune, déca nu amu vré sâ primimu acést'a în ide'a despre Dumnedeu, nu se pote de aci nici ua religiune asteptâ. Pentru acéa în toti tempii, si cu fundamentu, au fostu aceia numerati între hulitori de Dumnedeu sacrilegi, cari de si dupâ nume au recunoscutu unu Dumnedeu, inse nu au în-

tielesu sub numele acest'a prim'a causâ a lumei, ca unâ de ea deschilinitâ fiintiâ si întieléptâ.

Deci aceste sunt necesare destinâri fundamentali în ide'a despre Dumneudeu; si în semnificarea acést'a alu numelui vomu sâ demonstrâmu acuma esistenti'a lui Dumneudeu.

§. 3.

Ore propositiunea (these-a) cum câ ua fiintiâ întielépt'a è autorulu lumei, este adeveru fundamentale? Fundamentu pentru ce în modu întiepletu debuie sa o primimu.

Multoru li pare invatiatur'a câ este unu Dumneudeu, séu câ ua fiintiâ întieléptâ e autorulu si regentulu lumei, a fi d'in sine insusi unu adeveru asâ de lâmuritu, încâtu ei lu socotescu între acele adevèruri fundamentali, cari mintea omenescâ, fora ragionamentu si dovedî, numai decâtu le primesce cu convingere, indata numai ce le a cugetatu; decumva prejudeciulu si patim'a nu împedicâ, cari în contra totului, orî si ce vomu aduce despre adevèru, potu cuprinde cugetulu si concitâ îndoieli.

Inse pote fi, câ numai pentru acéa se pare loru adevèrulu acest'a a fi d'in sine insusi chiaru, si lamuritu, pentru câ elu este ua urmare forte nemijlocita d'in unulu a le ordinarioru argumente principali a cugetârii omenesci; si forse pentru câ s'a pârutu loru câ ore care dovadâ mai multu întunecâ, decatu ce aru dilucidâ adevèrulu acest'a.

Argumentulu, care pote aduce forte usoru pre fiâ care omu cu minte la cunoscinti'a de Dumneudeu, este anume acest'a; cum câ ua sistemâ a lucrurilor care cuprinde în sine asâ nemarginitu multâ ordine, regularitate si perfectiune, care sistemâ asâ neegale este lucrurilor a le poteriloru ne'ntieplete, d'in contrâ asâ de egale lucrurilor a le fiintieloru întielépte, debuie sâ aibe ua fiintiâ întieléptâ de autore, ratiune si întiepleciune de fundamentu.

Cugetarea acést'a asâ è de naturale; cea contrariâ è asâ nefundamentale, totoru reguleloru a cugetarii întieplete asâ adversâ, incatu numai nebunii dicu în inima sa: Nu este Dumneudeu; si îndoieli în contra esistentiei a lui Dumneudeu potu reiesi numai d'in chimere (fantome, fantasie),

d'in nebăgare de sémă, d'in presupunerii retăcitoare, séu d'in poft'a de a se îndoi si a contradice.

Inse noi vremu indoielile aceste si objectiunile cele mai aparuitóre încontra acestui argumentu sâ cercetâmu.

§. 4.

Objectiunea primă: Cunosciinti'a nostră nu merge mai departe, decatu esperiinti'a nostra, nu pone la causele ultime.

Déca tota a nostra cunosciintia è râzimată spre esperiintie; si anca numai consensulu a le totoru esperiintieloru nostre este fundamentulu theseloru (Schrijtse) despre causalitate, fundamentulu câ vremu noi sâ scimu despre Totu, — ună causă, despre lucrurile regulate ună causă înteléptă: asa forse câ se va paré cuiva, câ noi ôre cum amu trece preste marginile cunosciintiei nostre, si câ forte amu estinde argumentele aceste, îndată ce le aplicâmu noi spre ultimulu fundamentu a res-elor, spre fiintiele cele mai interne, spre lume si a ei origine. (a)

Unii aru respondé aici, câ cunosciinti'a nostră rîuréză numai la sentiri si la esperiintiă, inse în sine arc unu altu fundamentu, si pentru acéea firesce se estinde mai departe, decâtu esperiinti'a. (b)

Inse déca si nu au ideele si sentintiele nōstre altu fundamentu, decâtu esperiinti'a; ôre fire-aru mai înteleptu, a lavă mai virtosu acéea, ce este contrariu ideelor acestoru spre esperiintia fundate, va sâ dică, spre acéea, ce este în effectu si de certu possibile, decatu ce este loru amesuratu? Déca nici ua esperiintiă, si mai alesu nici ua cugetare înteléptă, nu pote admite presupunerea, câ unu ce ca lumea, unu ce ca omulu, pôte altucum esiste decatu prin poterea unei fiintie întelepte: asă tocmai pentru acéea debuie sâ primescu eu la lume una Divinjtate, decă vreu sâ urmezu fundamentelor si gure la cugetare, decă vreu sâ nu iéu ce va fōra fundamentu.

Inse noi nici nu aplicâmu nici câtu mai pucinu argumentele nostre afăra de marginile esperiintiei, candu întrebamu noi despre fundamentu si causă la acele res-e, a le carora atir-

a) v. Hume. (b) Cercărilé lui Homes P. II. Abhandlung. über die Kraft.

nare dela poterile ce sunt afara de ele tocmai pr'in espe-riintia este apriată. Óre nu sunt tóte lucrurile lumei acesteï, animalii si plantele, în a sa origine si în a sa conservare, óre nu sunt corpîi cei mari a lumei atirnatori? Déca la tote res-ele aceste aflu eu fundamentulu calitatilotu loru, a perfectiuneï loru si a regulatelu sele connectari afará de ele; óre nu debuie sâ întrebu eu despre cau'sa fundamen-tale a le totoru acestoru res-e, si a le connectariloru.

§ 5.

Alu doilé refugiu: Urmarea res-eloru în lume nu are începutu.

Inse pote fi câ se affâ aici unu altu refugiu. Amu poté dice; un'a, vine dela alt'a; înse forâ prim'a causâ. — Asà dará unâ procreare dela alt'a, unâ miscare dela alt'a, unu omu d'in altulu, unâ plantâ dela alt'a; si nici unâ primâ causâ, nici unu fundamentu ultimu de sine singuru statatoru la tó-te urmâriile aceste? Si a primî acést'a óre este minte? Candu înntrebu eu, pr'in ce se tene unu lantiu, alu carui'a începutu séu fine nu este de vedutu: ore sâ fiâ respunsulu înteleptu, câ mândularii lui sunt nedefinitu multi?

A indicá de causa unu siru de urmâri forâ începutu, è tocmai atâta catu a nu indicá nici unâ causâ: è ua cuventare plinâ de contradiceri.

Unii întreprindu a demonstra originea omeniloru si a animaliloru d'in Istoriá. Inse acést'a ne duce în cercari estinse, la cãri objectiuni pos-sibili, de si nu sunt destulu de fundate, inse totudeun'a capâtá atâta ap-paruiutiá, încátu evidentu'a demonstrarii numai pentru pucini s'aru poté sus-tiné. v. Reimarus in *contemplâcile despre Religiunea naturale*.

§. 6.

Óre poterea creatrice póte fi în însasi lume? Confinea cunoscintiei naturalî despre Dumnedeu.

Inse fiâ câ unu fundamentu, unu ultimu fundamentu, despre totu acéca, ce ochianu noi în lume, debuie sâ fiâ aici; ua potere dela care cerulu si pamentulu è instituitu, omenii si animalii, corpîi si sufletele, au a sa esistintiá: nu póte acestu fundamentu, nu póte acésta potere fi în însasi

lume? Una atare reprezentare se pare, în modu deschilinitu a fi determinată, a perface fundamentulu a óre caroru religiunei contrapuse sisteme. Noi vomu sâ le desvoltamu : asâ va aparui, ore este în ele adeveru ori nu.

Ce va sa dica acést'a: fundamentulu despre lume în ca însasi, fundamentulu despre esistenti'a omeniloru si a animaliloru, alu pamentului si alu cerului în lume? Noi vomu sâ împartimu întrebarea. Ce va sâ dicâ acést'a, omenii provinu dela ua potere, care jace în însasi lume? Acést'a pote atâta semuificâ : in elemente si în a loru poteri, în poterea caldurei, si alu pamentului, si alu apei, si in ori ce alte elemente ce suntu în naturâ, jace fundamentu destulu câ au potutu ua datâ omenii si cei-l-alti animali sa se nascâ, sa provinâ.

Inse de ce sâ credu eu acést'a? Apoi câ cu totu al'ta învatiâ esperiinti'a!

Pe longâ totu acést'a înse se aflâ esperiintie, cari demonstrâ, câ d'in materiâ fora viatiâ necultivatâ, pr'in putrejune, pr'in însusi effectulu poteriloru fora viatiâ, potu sâ se producâ animali? Atare origine a unoru animali anca nu este demonstrată cu fundamente de ajunsu. Si decâ s'aru si aflâ esperiintie, cari aru demonstrâ, câ ore cari animali, ori jumătate animali d'in effectele poteriloru fora viatiâ aru proveni : ore mi aru fi iertatu pentru acéea sa mi cugetezu eu unâ atare origine despre ceia-l'-alti animali, si despre omenii?

Si déca tocmai asu vre eu sa primescu, câ animalii si omenii au potutu resâri pr'in poterile lucruriloru alu cerului si alu pamentului : óre nu asu debuî sa întrebu eu acuma, cine asâ a instituitu natur'a, cine a formatu asâ cerulu si pamentulu, si pre unulu cu altulu in asié legatuintiâ i a adusu, încatu, pr'in poterile elementeloru sele în atare conectare, se potu acuma produce atari minunate effecte, încatu omenii potu pr'in ele câpâtâ a sa esistentiâ?

Abé se pare credibile, câ s'au aflu Filozofi, cari poturâ originea întregului edificiu lumescu sâ ascrie întemplarii, adica : unei nu pr'in unâ întelptâ fientiâ pregatite întemplari, unei întemplâri (casu) despre a caria resultatu nu se lasâ indicâ nici unu fundamentu propriu, unei fatuite

colisiuni ai atomiloru vecinici. La lume, la ceru si pamentu, a cugetà mai bucuros in intemplare, decâtu în ua fiintia întelpta! Óre care argumentu alu cugetarii întelpte, séu care esperiintia, justifica una atare cugetare? Óre sa nu fia iertatu, a o numi nebunia fora a o invrednici de altu respunsu mai departe? Óre sa trebuiésca mai multu, a face sa fia deplinu întelésa neconvenienti'a sa, decatu sa o desvoltamu numai pucinu, sa reflectamu numai pucinu, ce se chiama lume, si ce se chiama casu, séu ce se pote chiama una colisiune ai atomiloru fora viatia?

Inse ce se numesce casu, forse mai bine se pote numi necesitate. Pote fi necessariamente au resaritu cerulu si pamentulu, séu existe d'in vecia? Ce felu de necesitate óre debuie sa primescu eu aici? Una necesitate absoluta a fi în fiintiele singuraticeloru res-e, în regulat'a legatuintia un'a cu alt'a, si a lucrà regulatu un'a cu alt'a. Cum potu eu primi cu fundamentu una atare absoluta interna necesitate, de óre ce eu nici în mine nu sentiu unu asà ceva, nici ca o vedu la ori care res-a? Apoi eu vedu, ca elementele materiei spre tota legatuinti'a sunt apte. Eu vedu, ca cu totulu alte legatuintie, nu atari regulate legatuintie, vinu în apparuintia, déca nu sunt manate de una întelpta, ori celu mai pucinu regulatu instituita potere. Si potu eu luva mai cu séma una orba, adica: în nici una fiintia întelpta fundata necesitate, la ua lume a spiriteloru, a ordinei si a vietiei? Necesitatea, care se privesce la originea si la schimbarile res-elor, este dara numai una esterna, va sa dica, una urmare a atirnarii, una atare, care ne determina, sa întrebamu despre unu fundamentu si despre una cauza ultima; despre una pentru sine necessaria si neatirnata întielpta fiintia, pr'in a caria creatrice potere lumea acést'a a res-elor dependinti a capatatu esistinti'a sa.

Se înséla dara si accia cu vorbe gole, carii iéu Natur'a în locu de Dumneaire, nu ascriu poteriloru singuratece, ci sistemci întregi, fundamentulu si originea despre Totu, ce este aici, si ce se întempla. Pentru ca întregulu nu è alt'a, decatu singuratecele lucruri si evenimente la o

lalta luvate. Si despre ele în comune, si despre a loru legatuintia, debuie sa luvamu noi fundamentulu în una fiintia întelépta, déca vremu noi sa cugetamû înteleptiesce.

Inse unde è fiinti'a acést'a ; cum coheréza cu cele-l-alte lucruri, cu lumea? Ca unu sufletu cu corpulu seu, séu cum? -- Aceste sunt întrebări, la çari mintea (ratiunea) sa respunda deplinu, mai ca nu e în stare ; si la cari usoru se pôte perde înapoi în retacirile cele mai mari. Omulu carele bucurosu aru vré sa véda totu în imagine înaintea sa, se si nisuieste catra atare cunosciantia concernente (privitore) despre Creatorulu. Elu aru debui sa judice, ca elu nu o are dela propriulu seu spiritu ; si nici catu sa nu întreprinda, a deslegà atari întrebări. Noi vremu într' acéca sa vedemu, ce se va revelà la desvoltarea mai precisâ, a ideei despre una fiintia, dela care lumea are a sa esistintiâ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A doa sectiune.

Desvoltare mai departe a ideei despre Dumnedeu, în privinti'a spre fundamentele Realitateri sele.

§. 7.

Dumnedeu è independinte si vecinicu. Noi suntemu datorî sâ ni facemu despre Dumnedeu cea mai sublimc idea, ce ni este cu potiintiâ.

Contemplârile acele întiepte, cari aducu pre omu la cunosciantia lui Dumnedeu, l' învatiâ sâ lu onoreze ca una fiintia întelépta. Si fiindu ca lumea, opulu seu, mai pre susu de ideele nostre, è gloriosa si înaltiata: asa debuie sa marturisimu, ca Domnulu lumci è mai perfectu, decatu ce potemu noi cuprinde cu mintea. Inse de si nu vomu poté indata a ni lu representà asà de perfectu, precum este elu: totusi nu ni este iertatu sa ni lu representamu mai neperfectu, decatu ce potemu ; nu asà, incatu sa ni potemu representà una alta fiintia, care aru fi mai perfecta. Deci noi

debuimă să ni cugetăm pre Dumnezeu ca pre spiritul cel mai perfect.

În adevăr se poate naște cugetarea, nu cumva p^ote fi ca Creatorul lumii vizibile  e una fiin[ ]ta marginit[ ], si dependente dela alta mai înalt[ ] fiin[ ]ta? Inse, de si cugetul^u acest[ ] a aru av e fundamentu: atunci nu Creatorul acest[ ] a ci fiin[ ]ta[ ] mai înalt[ ], dela care este elu dependente, aru fi, dupa ide[ ] a fundamentale, Dumnezeu.

Cum d[ ]in ide[ ] a unei nedependente, pentru sine necesarie fiin[ ]te, se naște ide[ ] a perfectiunii cei mai înalte, nefinite; nu vrem^u noi  ra sa investigam^u aici, de certu   nefirescu, la una atare multime a le fiin[ ]telor^u finite, la una atare scara a perfectiunii ce se suie totu mai susu, a remané pe loc^u la lucru marginitu. Finitulu sa fie: si infinitulu sa nu fie? Nefinitulu, in a caruia fiin[ ]ta ochiam^u noi numai si numai necesitatea esistintei? Prima, nedependente fiin[ ]ta sa fie marginit[ ]?

Intr' ac ea totusi nu voiu eu sa  ncheiu mai departe numai d[ ]in ide[ ] a spiritului celui mai perfectu, spre a determin[ ] mai departe ide[ ] a despre Dumnezeu: ci voiu sa cautu a cunosce atributele lui Dumnezeu singularmente d[ ]in contemplarea lumii.

 . 8.

Dumnezeu   puternicu, bunu si inteleptu.

Ore pre ce felu de Creatoru lu vestesce lumea? Inaintea lui tremura Imperati[ ]. Pamentulu   unu punctu in Imperati[ ] a sa. Elu a estinsu cerurile. Elu a creatu puterile, si a datu Naturei legi. Totu, ori ce este mare, vine dela elu. Mare si puternicu este elu, cu multu mai multu decat^u ce putem^u noi cuprinde cu mintea.

Inse  ste elu mare ca sa faca dauna? Mare ca sa casune durcii? Nu se bucura tota Creatur[ ] a de esistinti[ ] a sa? Nu se bucura milioane de esistinti[ ] a sa?

Catu bine nu se afla pentru tine, o omule! Cate funtane de delectari nu ai tu in tine, si afara de tine?

Déca acuma totu convine in lume, spre a effectua ce   bine; putem^u noi in modu inteleptu sa luvam^u ceva altcum, decat^u ca Creatorulu a vrutu ce   bine? Déca la un

legatuintia regulata un'a promovéza pre alt'a, spre a effectua ce è bine; sa nu cunoscemu noi aicé mijloce si scopuri; si déca la legatuintia multifaria nu se pote spune, ca s'aru fi potutu face ceva mai bine, sa nu numimu noi intelepciune apt'a legatuintia? *)

*) Despre tendintiele res-elor natural, spre demonstrarea bunat'ii si intelepciunei alu Creatorului meritâ mai alesu sa fiâ érá cetitâ religiunea naturale a repos. Reimarus.

§. 9.

Inse de unde Reulu in lume? Eruirea intrebarii acestei in privinti'a Reului fisicu.

Déca conchidemu noi d'in constitutiunea lunei spre attributele Creatorului, si pentru binele, ce aflamu noi intr'insa i appunemu lui perfectiuni: óre pentru neperfectiunea si reulu, ce se afla in lume, nu debuie in asemené modu, sa supunemu la elu neperfectiune si proprietati rele? Ori suntemu noi cumva instrimtorati, a luva doe fiintie d'inpreuna de cauzele lunei acestei, un'a buna si un'a rea.

Mai anteu sa ascultamu, ce se numesce neperfectiune si reu.

Déca acela carele se vaita despre neperfectiunile si reulu in lumea acést'a, aru vré totudéun'a sinceru sa dé respunsu la intrebare, de ce se vaita elu propriamente: a tunci fora indoéla de cea mai mare parte aru fi acest'a, ca elu nu è totudéun'a asà delectatu, precum poftesce elu sa fia, fiindu ca elu adese ori sente durerea corpului, adese ori néus'a (tediulu) spiritului, de multe ori suferé lipsa in acéa, ce i aru trebui spre avangiammentulu seu, ca elu debuie totu felulu de miseria sa tolereze dela omeni si dela animali si dela elementele cele fora viatia, de atatea ori perturbatu in delectamentulu seu, in tendintiele sele impedicatu.

Inse si vaitarii se pote da una vaza onorabile. Ne vaitamu despre intregulu genu-omenescu; ca nesciinti'a impedica omenii, a cunosce si a urma adeveratulu seu avangiammentu, ca retacirea i determina, a alege bunuri apparuitóre, cari in locu de a-i ferici, i nepacuiéu numai si i tormentau; ca bataliele desérta tér'a, cium'a, coler'a si alte bó-

le cumplite estermine generatiuni întregi; ca caduculu corpu alu omului, espusu mai totudeun'a la ua mie sentiri neplacute, candu cu ostenéla a fostu conservatu si nutritu, mai pre urma se restorna, candu a invatiatu omulu a viietii.

Pote ca ne'ndestulatulu invaluaie si pre animalii nerationabili in acusele sele. Ei anca sentiescu neperfectiunea viietii pamentesci. Generatiuni întregi una prada alu sugrumatorului mai puternicu, carele constrinsu pr'in instinctu, le devora. Adese ori unu jocu a crudelitatii maiestrose ai omeniloru.

In fine debuie elementele si Natur'a insasi se serbésca spre acusa. Ore nu sunt ele unele cu altele in cërta? Valurile (fluctele), cari misca marea, si adese ori inghitu mii si mii de omeni; tempestatile, cari se respandescu preste regiuni întregi, si speranti'a agricultorului, carele si afara de acést'a pr'in lucru greu cu desfula ostenéla conserva viiati'a sa, intr'unu minutu o nimicnicescu; cutremurile pamentului, cari precipita orase in abisu; ore nu sunt aceste demonstrari despre neperfect'a condire a lumii, ore nu debuie ele sâ escite indoiei contra neperfectiunei si bunatatii alu Creatorului?

Nu, acést'a si totu, ce pote spune ne'ndestulatulu, séu batjocoritorulu, spre injuri'a creatiunei, nu demonstra, ca aru poté lumea sa fia mai buna, nu justifica nîci ua indoie-la inaintea ratiunei recugetatóre contra bunatatii si intielepçiunei alu Creatorului; nu fundéza presupunerea de doue fiintie cele mai inalte, de unu Creatoru bunu si unulu reu. Recugetare mai precisa ni arata acést'a forte usoru pone la impacatiune de ajunsu.

1.) La tote accusele aceste ordinariaminte se reprezenta pr'in contemplare unilaterale reulu in lume mai mare decatu ce este. List'a reului a o face mare è usoru. Pentru ca lumea è mare. Inse va sa aparuiésca multimea reului ca anca è mare, candu asemené s' aru numera binele, si cu elu s'aru asemena? Punendu summ'a sentiriloru placute pe longã summ'a celoru neplacute, ore nu va evanesci numerulu cestoru d'in urma ca nefinitu micu? Inse asa este, tocmai pentru ca sentirea neplacuta è contra naturci, se

osserva usoru, éra cea placuta (amena) usoru se trece cu vederea. Pentru acéea omulu in unu patrariu asupritu alu órei, candu este elu ne'ndestulatu cu starea s'a de acuma uita de totu usoru totu binele, de catu a avutu parte, denéga lumei perfectiunea, pentru ca nu o vede pr'in negur'a sentirei neplacute, judica, ca lumea è plina de neperfectiune, pentru ca elu è plinu de tristetia, de mania.

2) Nesciinti'a numesce adese ori acéea reu, a caria folosu preponderantu è usoru a lu recunosce. Celu de totu mai multu d'in acéea, ce se representa ca reu in accus'a contra Creatorului, è bine, déca privi mu noi acést'a pe alta parte. Tempestatile destruiescu, ruina. Inse tempestatile éra curatia aerulu de aburi vatamatori. Fulgerulu devasta fruptele. Inse elu si promovéza crescerea loru. Si tempestatile, fulgerulu si cutremurulu pamentului debuie sa recorde cate odata omenii, ca ei, si faptele loru, sunt pulbere, ca una Potentia mai inalta este mai pre susu de ei, çare pôte sa i sfarime. Mai alesu unde aru remané virtute a fora nenorocire, unde statornicia, compatimirea? Si óre nu e totudéun'a alu unui nenorocire fericirea altuia? Felu de felu de bole restorna omenii. Inse sa nu móra omenii? Nu debuie una generatiune sa faca altei locu? Generationi intregi de animali sunt una prada alu sugrumatorului mai puternicu. De certu nenorocirea animaliloru accstoru pe longa tote aceste asa mare nu e, precum se pôte representa. Recugetandu bine totu, anca aru mai castiga ei pe longa acést'a. Nutretiu totu aru debui sa fia. Anca e mai curendu una demonstrare despre bunetatea Creatorului, decatu despre unu ce contrariu, ca elu materi'a, care era degia ca nutretiu necesaria, a lasat'o sa ié parte la viiatia si la fericire. Se pare a fi reu, cá omenii se nascu slabi, mai slabi decatu cei mai multi animali nerationabili. Inse déca prunculu aru poté in lunele d'anteiu sa effuga: unde aru remané cultivarea? Ca poterile cunoscintiei si mai alesu capacitatile, bunurile fericitatii si alte folosuri ale viietii, neasemené sunt impartite intre omeni, óre nu conjunge acést'a legatur'a societatii? Nu este lucrulu necessariu pentru sanatatea omului, si una multifaria funte alu delectamentului? Óre nu sunt lipsele,

cari escita capacitatile mintei omenesci si le facu active ? Dorerea insasi e buna. Ea innaltia sensatiunea amena. Ea este ua funte alu delectamentului la recordarea despre suferit'a nenorocire.

3.) Cele mai multe gravamine riurescu de acolo, ca fia care omu forte usoru poftesce, ca delectamentulu lui sa fia unic'a tendintia pe care totu céca-l'-alta aru fi instituitu; ca elu presupune, tóta perfectiunea creatiunei debuie pre acestu globu pamentescu sa fia unita, ori insusi acest'a debuie sa fia planet'a cea mai perfecta. Elu pune de fundamentu ca dupa perfectiunea viietiei acestei perfectiunea creatiunei in privinti'a omului se póte dejudeca. Si aceste fundaminte sunt, de nu apriatu nebune, ancai celu pucinu arbitraria-minte luvate.

4.) A pofiti ce e limitatu sa fia cu totulu perfectu e contrariu mintei. Pretinderea, ca aceste ori acele neperfectiuni la res-ele lumei acestei n'aru debui sa fia, este dara pone atunci ua cerere nebuna, pone ce se va demonstra, necumva aru fi potutu remané ele afara, fora de a face binelui dauna. Vremu d. e. ca omenii sa nu fia espusi sensatiuniloru neamene: atunci debuie sa demonstramu, ca totu acelu Bine, ce este acuma in lume, ca acéca ce e reale si bunu in omu, si pentru omu, aru fi potutu fi, déca acé neperfectiune nu aru fi fostu. Cum vomu sa demonstramu acést'a ? Destulu, ca nu potemu arata, ca ore unde este ceva de totu reu, fora scopu in creatiune, séu numai spre a tormenta pre cei vii, si spre a impucina fericirea loru. Destulu, ca la Reu, Bine preponderante pretutindené usoru se, cunosce; de nu la ua parte totusi la alta. Si cate pedice nu sunt Reului contrapuse ! Cum nu este totu spre conservarea Binelui intocmitu !

Nu cumva aru fi fostu lumea creata, déca aru fi avutu Creatorulu bucuria spre reu, séu ce tocmai atat'a va sa dica, déca aru fi fostu pr'in natur'a sa determinatu, a alege ce e mai reu inaintea celui ce e mai bunu.

§. 10.

Peculiare contemplanre asupra Reului morale.

Tocma asiéusoru este a pune fundamente contra acusarii asupra Creatorului lumei in privinti'a Reului morale, la cari se póte mintea inpaca,

Pote lumea unui sapiente si potinte Creatore sa fia asié plina de transgressiune, foradelegi si reutate? Intréba dubitatorulu.

Eu intrebu d'in contra:

1) Ce numesci tu lume? Este genulu omenescu lumea; si este istori'a viietiei pamentesci intrég'a istoria alu genulu omenescu? Nu aru fi debuitu sa creeze Dumnedeu omeni; séu atari omeni, carii in lumea acést'a nu aru fi potutu calca legea? Séu sa debuie elu nemijlocitu contrasta ori carei transgressiuni, ori carei d'in retacire procese rele cupiditati, séu numai faptei esterne? Pondera aceste intrebari, si vedi, de mai este minte in gravaminea ta.

2) Déca Creatorulu spre impedecarea Reului intrebu-intéza atari mijloce, cari cu natur'a omului potu subsiste, mijloce, cari manifesta a lui seriositate, precum a lui sapientia; déca elu erumperile Reului dispune spre Bine: potemu pofiti mai multu, ca sa ne invingemu si in acésta parte despre perfectiunea Fiintiei sale? Tu poti recunosce usoru, ca elu a facutu cele d'anteiu, si anca pururea face. Consciinti'a, fia ce va fi, e unu martore poternicu. Cupiditatei rele a contrapusu elu urmarile neplacute, interna, si esterna dorere. Patimile debuie sa se tena un'a pre alt'a in freu. Si Reulu debuie Reului sa faca opréla. Chiaru si la sufferintia, care se pricinuesce pr'in Reulu morale, usoru se recunosce preponderarea Binelui, care e cu elu connectatu. Adesse ori promovéza valurile in lumea morale crescerea virtutei, si o prémarescu. Este multa virtute in lume, de si nu protubera asa ca si vitiulu. "Idealulu formsetiei moral e respanditu; inse pr'in acésta impartire provine ua activitate in Intregu, care la mesur'a poterei, ce este in omenime, a-fara de acést'a nu s'aru fi potutu tené.

Nu este lucrulu omului, a justifica comportarea Creatorului, si a dechiara admiterea Reului in ori care casu particulare. Asemené nu pótemu noi spune, ca totu, ce se intempla, e bunu, si tendintieloru Creatorului amesuratu.

9/16/23/210

